

Ks. prof. dr hab. Stanisław Nabywaniec  
Zakład Historii Nowożytnej i Dziejów Kościoła  
Instytut Historii  
Kolegium Nauk Humanistycznych  
Uniwersytet Rzeszowski w Rzeszowie

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Sylwii S p e r l i n g *Między Kartaginą a Orange. Kontrowersja pelagiańska na synodach biskupich w latach 411-529*, Kraków 2023, ss. 189, napisana Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II W Krakowie pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Arkadiusza Barona.**

Składam podziękowanie Wydziałowi Teologicznemu w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie za powołanie mnie po raz kolejny na recenzenta pracy doktorskiej, tym razem dysertacji mgr Sylwii Sperling. Rozprawa powstała na seminarium doktoranckim z patrologii i historii dogmatu prowadzonym przez znakomitego znawcę literatury Kościoła antycznego jako tłumacza tekstów patrystycznych oraz dokumentów kościelnych od starożytności po czasy współczesne, ks. prof. dr. hab. Arkadiusza Barona.

Debaty teologiczne z dalekiej przeszłości, kiedy kształtowały się i stabilizowały się fundamenty Europy nie są tylko historycznym dyskursem w kwestiach dogmatycznych, ale stanowią także podłoże łacińskiej kultury umysłowej. Zatem przedmiot, przebieg i rozstrzygnięcia przedstawionego w dysertacji sporu teologicznego wydają się jak najbardziej być wciąż aktualne.

### **1. Temat pracy**

Recenzowana rozprawa doktorska mgr. Sylwii Sperling „Między Kartaginą a Orange. Kontrowersja pelagiańska na synodach biskupich w latach 411-529” zawiera w sobie element przestrzenno-czasowy – Kartagina rok 411 i Orange rok 529, problemowy – istota sporu oraz doktrynalny – orzeczenia synodalne. Szerzej zawartość treściową i merytoryczną tytułu dysertacji Doktorantka wyczerpująco omówiła we wstępie.

### **2. Struktura pracy**

Recenzowana rozprawa składa się z czterech rozdziałów. Struktura pracy została zbudowana na schemacie przedmiotowo-chronologicznym. Zgromadzony materiał badawczy Autorka uporządkowała i poddała obróbce analitycznej, szukając odpowiedzi na postawione sobie pytania poznawcze. Zastosowanie znalazła tu przede wszystkim analiza historyczna, geograficzna, filologiczna i oczywiście teologiczna. Współczesne problemowi badawczemu wydarzenia historyczne nie pozostawały bez wpływu na przebieg sporu i rozstrzygnięcia kontrowersji pelagiańskiej, a analiza geograficzna ukazała przestrzenne zależności w procesie rozwiązywania kontrowersji. Poddanie filologicznej analizie doktrynalnych treści źródeł umożliwiło odczytanie sensu tekstów w rozumieniu ich autorów. Analiza teologiczna umożliwiła rozpoznanie pelagianizmu z punktu widzenia ówczesnej oficjalnej doktryny Kościoła. Pierwszy rozdział ukazuje moment pojawienia się kontrowersji pelagiańskiej na synodach biskupich. Za ten moment po przeprowadzonej analizie Doktorantka przyjęła rok 411. Szerzej zaprezentowała tu Autorka dwa synody – w Kartaginie i w

Diospolis, ze względu na osobistą obecność na pierwszym z nich Celestiusz a na drugim Pelagiusza. Ukazała też kontekst historyczno-teologiczny obu synodów. Kolejny etap konfrontacji pelagiańskiej, jaki rozegrał się na synodach afrykańskich i rzymskich Doktorantka przedstawiła w drugim rozdziale i dokonała w nim naświetlenia nauczania synodów i sprecyzowania, w jakim stopniu zgromadzenia synodalne rozumiały herezję, której się przeciwstawiły. Przyczynom i kierunkom rozpowszechnienia się pelagianizmu, rozpoznanych dzięki ustaleniom synodów w Galii i Brytanii, Doktorantka poświęciła trzeci rozdział swej dysertacji. Omówiła tu również doktrynalne postanowienia synodu w Arles z 475 r., na którym potępiono predestynacjonizm, pozostający w związku z doktryną pelagiańską. Czwarty rozdział poświęcony został wydarzeniom i ustaleniom synodu w Orange, który zamyka aktywność synodalną biskupów poświęconą pelagianom, a w opinii niektórych badaczy dotyczył już nie samego pelagianizmu a semipelagianizmu. Autorka omówiła tu treść 25 kanonów tegoż synodu jak i treść doktrynalną kończącego ten synod wyznania wiary autorstwa Cezarego, biskupa Arles. Korpus pracy poprzedza karta tytułowa, opis bibliograficzny rozprawy, abstrakt wraz ze słowami kluczowymi, spis treści, wykaz skrótów i wstęp. W pierwszej części wstępu mgr Sperling zaprezentowała sylwetkę Pelagiusza – *implicite* bohatera swojej rozprawy doktorskiej. Korpus pracy natomiast zamyka zakończenie i bibliografia.

Doktorantka wykazała, że, przedstawione i przeanalizowane na kartach jej rozprawy doktorskiej, synody były ważnymi wydarzeniami w życiu Kościołów lokalnych i odcisnęły swe piętno na doktrynę Kościoła kształtowaną w ramach sporu pelagiańskiego. Nie doprowadziły wprawdzie te synody do całkowitego wyeliminowania pelagianizmu jako poglądu teologicznego, gdyż ten przetrwał w jakimś sensie do czasów pełnego średniowiecza – lub przynajmniej tak wówczas uważano – lecz przyczyniły się sprecyzowania i umocnienia ortodoksyjnej doktryny dotyczącej kwestii miejsca łaski Bożej i działania człowieka w procesie soteriologicznym. W pracy ukazano, iż biskupi w porę zainteresowali się i zaniepokoiili nieortodoksyjnością doktryny pelagiańskiej, a także, iż w porę podjęli interwencję, podejmując przeciwdziałania na płaszczyźnie personalnej i synodalnej. Ta czujność pasterzy północnoafrykańskich zapobiegła zbagatelizowaniu sprawy przez episkopaty bliskowschodnie. Autorka rozprawy unaoczniała także zależność ówczesnych wydarzeń historycznych jakim był najazd Gotów na Rzym, co spowodowało ucieczkę Pelagiusza z zagrożonego miasta na teren Afryki Północnej oraz sprowokowało papieżstwo, na skutek interwencji biskupów afrykańskich, do rozstrzygnięć teologicznych w zakresie nauki głoszonej przez Pelagiusza i jego uczniów. Mimo, iż z braku materiałów źródłowych, nie wszystkie kwestie udało się Autorce rozstrzygnąć, wyjaśnić i w pełni zaprezentować, niemniej rozprawa ta wnosi spory wkład do rozpoznania i przybliżenia sporu pelagiańskiego jako zjawiska historycznego, teologicznego i społecznego.

### **3. Merytoryczna ocena pracy**

Doktorantka podejmując temat swej rozprawy doktorskiej określiła główny jej cel oraz cele pośrednie. Głównym problemem badawczym dysertacji jest ukazanie kontekstu zmierzenia się zgromadzeń synodalnych w latach 411-529 z herezją pelagiańską oraz zaprezentowanie przyjętych na synodach rozwiązań

w formie ustalenia ortodoksyjnej doktryny i działań skierowanych przeciwko pelagianom. Drogą do osiągnięcia tego celu było stawianie i rozwiązywanie pośrednich problemów badawczych. Etapy pośrednie mgr Sperling omówiła wyczerpująco we wstępie do pracy.

Bibliografię Autorka uszeregowiła według schematu: źródła – 6 pozycji, źródła pomocnicze – 13 pozycji, pisma Ojców Kościoła – 33 pozycje, opracowania i artykuły – 77 pozycji oraz słowniki, encyklopedie i podręczniki – 15 pozycji. W grupie opracowań i artykułów Autorka zamieściła oficjalne pismo papieża Franciszka jakim jest Adhortacja apostolska o powołaniu do świętości w świecie współczesnym *Gaudete et exsultate*. Tego typu pismo nie jest opracowaniem ale dokumentem Kościoła nauczającego, zatem należało tę adhortację zamieścić albo w grupie źródeł, albo też wyodrębnić. Wykaz literatury w formie opracowań zwartych i artykułów jest wystarczający i właściwie dobrany do problemu badawczego, niemniej upomniałbym się o teksty takich autorów jak: bp Jan Śrutwa, ks. Marek Starowieyski, ks. Augustyn Eckmann, ks. Jan Edling czy Ewa Wipszycka, zajmujących się między innymi postacią i doktryną św. Augustyna związanego ze sporem pelagiańskim, a których to autorów zabrakło w wykazie bibliograficznym.

#### **4. Formalna strona dysertacji**

Strona formalna recenzowanej pracy, przedłożonej mi w formie standardowego wydruku komputerowego, jest poprawna i właściwa. Autorka posługuje się poprawnym językiem polskim, właściwie formułuje problemy i pytania badawcze, oraz wyczerpująco, w oparciu o materiał badawczy udziela odpowiedzi. Narracja jest łatwa w odbiorze czytelnicy a jednocześnie precyzyjna od strony merytorycznej. Aparat krytyczny w formie przypisów jak też zestawienia bibliograficzne są poprawne i adekwatne w doborze do tematu i treści rozprawy doktorskiej. Na uwagę i podkreślenie zasługuje też fakt, iż Doktorantka posiada biegłą znajomość języka łacińskiego i w wielu przypadkach dokonywała własnych, autorskich przekładów tekstów łacińskich, które nie posiadają tłumaczenia polskiego, lub jeśli dostępne tłumaczenie zawierało wątpliwości czy też wymagało doprecyzowania.

#### **5. Końcowa ocena pracy**

Rozprawę doktorską mgr Sylwii Sperling uważam za dojrzałe i samodzielne dzieło naukowe, wnoszące nowe jakości i informacje do obecnego stanu wiedzy historycznej i teologicznej. Recenzowana dysertacja spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim, a zatem wnioskuję do Wysokiej Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II W Krakowie pani mgr Sylwii Sperling do kolejnych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony rozprawy.

Rzeszów, dnia 18 lipca 2023 r.

  
Ks. Stanisław Nabywaniec